

Rudolf Steiner o základnom príjme

Komplexné problémy si vyžadujú komplexné odpovede. Požadovanie nepodmieneného základného príjmu pre všetkých patrí medzi jednoduché odpovede, ktoré neriešia žiadne problémy. Navyše sa veľmi hodí na odvádzanie pozornosti od sociálnych problémov samotných. Prinajmenšom dovtedy, kým nebude zavedený. Najneskôr vtedy bude zjavné, čo nepodmienenému základnému príjmu chýba – uvažovanie o človeku v plnej vážnosti a celistvosti.

Nesociálnosť nepodmieneného základného príjmu

Z tých málo antroposofov, ktorí sa zaujímajú o sociálne veci, nemalý počet vidí nepodmienený základný príjem ako uskutočnenie Hlavného sociálneho zákona formulovaného Rudolfom Steinerom v roku 1905. Kto sa skutočne pustí do podstaty Hlavného sociálneho zákona musí uvedenej domnienke odporovať. Nepodmienený základný príjem pre všetkých by bol všetkým iným, len nie sociálnym v zmysle Hlavného zákona.

Oddelenie práce od príjmu

„Prospech nejakého celku spolupracujúcich ľudí je tým väčší, čím menej si jednotlivec nárokuje výsledky svojich výkonov sám pre seba, to znamená, čím viac týchto výsledkov odovzdá svojim spolupracovníkom a čím viac budú jeho vlastné potreby uspokojené nie z jeho výkonov, ale z výkonov druhých. Všetky inštitúcie v rámci celku ľudí, ktoré tomuto zákonu odporujú, musia po dlhšej dobe plodiť na nejakom mieste biedu a núdzu. (...)

Ide teda o to, aby práca pre blížnych a dosahovanie určitého príjmu boli dve od seba úplne oddelené veci.“

(Geisteswissenschaft und soziale Frage, GA 34, str. 213)

Tak to pomenúva Rudolf Steiner už v roku 1905. Svojím prístupom k formulovaniu sociálnej trojčlennosti v roku 1919 to ale vôbec neuľahčuje. Na jednej strane sa prihovára za oddelenie práce a príjmu a spája to s vyššie uvedeným Hlavným sociálnym zákonom, potom zase hovorí, že iba prekonanie egoizmu môže viesť k prekonaniu biedy. Nepodmienený základný príjem pre všetkých však Rudolf Steiner v roku 1919 odmieta:

„Ide teda o to, aby nebol pojem práce spájaný nejakým spôsobom – ako je to dnes často spájané dohromady – s pojmom príjmu. Svoj príjem človek dostane vskutku nie len preto, že je a pije, alebo inak spĺňa fyzické alebo duševné požiadavky, ale aj preto, že pracuje pre ostatných ľudí.“

(GA 332a [2], S. 210-211, 2. vydanie, 1977, 30.10.1919)

V čase Rudolfa Steinera sa prirodzene ešte nevyskytovalo slovo základný príjem. Nachádzajú sa u neho také výrazy ako *existenčné minimum* alebo *hospodárska prabunka*. Nie je ťažké prísť na to, že

jeho odmietnutie nepodmieneného príjmu sa vzťahuje aj na ten príjem, ktorý sa dnes nazýva *základným príjmom*. Zvlášť zreteľné je to na mieste, kde sa Rudolf Steiner chcel dištancovať od socialistického záväzku k práci:

„Prirodzene je každý sociálnymi okolnosťami nútený pracovať, a človek má len voľbu buď hladovať alebo pracovať. Iná povinnosť pracovať ako tá, ktorá v tomto zmysle vyplýva z okolností, nemá existovať v sociálnom usporiadaní, v ktorom je sloboda ľudských bytostí základnou podmienkou.“

(GA 337a [11], S. 078, 1. vydanie, 1999, 30.05.1919)

Tieto a ďalšie objasnenia z roku 1919 budú ochotne prehladané tými, ktorí by radi Rudolfa Steinera a jeho Hlavný sociálny zákon použili na potvrdenie svojho dopytu po nepodmienenom základnom príjme. Nevidia, že Rudolf Steiner priamo chce príjem spojiť s podmienkou. Kto nahliada Hlavný sociálny zákon, usiluje totiž o spoločenské usporiadanie, kde práca vedie k potrebnému príjmu až potom, keď bola naozaj vykonaná v prospech druhých.

Kto – ako je to dnes obvyklé – najskôr produkuje vo veľkom a svoj produkt pretláča na trh prostredníctvom reklamy, nepracoval v skutočnosti pre blížnych, ale pre seba. Mal na zreteli len svoj príjem. Dovoliť takú zábavku v sociálnom poriadku nevyhnutne povedie k menšiemu blahobytu pre ostatných ľudí.

To isté ale platí aj vtedy, ak by všetci dostávali nepodmienený základný príjem. Museli by sa práve tak málo starať o to, čo potrebujú ich blížni. Mohli by rovnako ako dnes konať tak, že namiesto pre druhých by pracovali pre seba. Ale ostatní by to museli v každom prípade financovať.

Pri nasledovaní Hlavného sociálneho zákona musí uvedené neodvratne viesť k biede a núdzi. Ale pre koho? Sú dve možnosti, ktoré sa navzájom nevylučujú:

1. Bieda a núdza pre tých, ktorí síce dostávajú tento nepodmienený základný príjem, ale nemôžu získať to, čo potrebujú, pretože sa to nebude vyrábať – ak sa niečo bude vyrábať, tak to bude niečo iné, ako to, čo potrebujú.
2. Utrpenie a bieda pre ostatných, ktorí nemajú to šťastie k nim patriť, a už teraz nedobrovoľne prispievajú k nášmu blahobytu, teda pre občanov cudzích štátov.

Druhé vydanie Hlavného sociálneho zákona

Hlavný sociálny zákon v podobe, v akej bol formulovaný v roku 1905, sa obmedzuje len na niekoľko aforistických vyjadrení. Dôvodom je, že Steiner vtedy upustil od jeho uskutočnenia. Vytlačiť pravdy mu dávalo zmysel len vtedy, ak sa o ne niekto zaujíma. Vtedy, rovnako ako aj dnes, bolo príliš veľa antroposofov, ktorí sa radšej chcú nepodmienečne oddávať svojim pravdám. A snáď je Hlavný sociálny zákon medzi tými niekoľkými o sociálne veci sa zaujímajúcimi antroposofmi v neposlednom rade preto tak obľúbený, lebo zostal fragmentom, a tak sa dá ľahšie pozmeniť jeho význam. Počnúc tými, pre ktorých je súčasná celosvetová deľba práce dostatočne nesebecká až k tým, ktorí si myslia, že

môžu prekonať egoizmus pomocou spoločnej pokladnice. Nepodmienený základný príjem je totiž len jedným z mnohých chybných výkladov.

Predsa má táto nesprávna interpretácia výhodu, že nenechá všetko po starom a zároveň usiluje o široký účinok. To sotva stačí. To môže uspokojiť mnohých, aby sa prihovárali za nepodmienený základný príjem na verejnosti, aj keď vedia, že je to vlastne pomýlený prístup. Ale sú tu dostatočne poctiví stúpenci nepodmieneného základného príjmu, ktorí ho skutočne považujú za súčasť sociálnej trojčlennosti. Nevnímajú, že im pri tom nejde o Hlavný sociálny zákon, ale o vlastné pohodlie.

To môže znieť drsne pre tých, ktorí jednoducho nečakajú na nepodmienený základný príjem, ale aj prinášajú mnoho obetí, aby o tom presvedčili čo najviac ľudí. Kto však berie Hlavný sociálny zákon nejako vážne, nebude oslnený dlho a uprednostní skôr námahu rozpracovať to, čo z neho v roku 1919 robí Rudolf Steiner. Vracia sa totiž znovu k starým výrokom a stavia ich do celkového kontextu sociálnej trojčlennosti. Tým budú nielen jasnejšie, ale aj praktickejšie.

Tak bude zrejmé, ako si Rudolf Steiner v roku 1919 predstavoval transformáciu ekonomiky v zmysle Hlavného sociálneho zákona. Nielenže hovorí o bratstve v ekonomike, ale vyvodzuje z toho aj dôsledky. Ukazuje cesty k ekonomike orientovanej na potreby. K tomu patrí nielen presun reklamných rozpočtov od veľkých koncernov k zástupcom spotrebiteľov a úplné zrieknutie sa štrajkov ako ekonomického nátlaku v prospech bojkotov, ktoré nejdú na úkor spotrebiteľov. Rudolf Steiner sa v skutočnosti neobmedzuje len na otázku, ako môžu byť výrobcovia privedení k tomu, aby skutočne pracovali pre druhých namiesto pre seba. On tiež otvára otázku, ako producent zároveň môže dostať od druhých to, čo potrebuje pre život.

Ako môže byť človek zabezpečený z práce svojho blížneho? Rudolf Steiner tu nehovorí o nepodmienenom základnom príjme pre všetkých, ktorý má byť financovaný z daní, ale o nepriamom ovplyvňovaní cenotvorby cez medzipodnikové prepojenie, ktoré sa stará o to, že odvetvia nemajú ani príliš málo a ani príliš veľa spolupracovníkov. Len tak sa dá dosiahnuť to, aby ich príjmy neboli ani nedostatočné, ani príliš vysoké. Rudolf Steiner hovorí o hospodárskej prabunke:

„(Pri zdravom cenovom pomere vyrobeného tovaru) to musí byť tak, že každý pracujúci dostane za výrobok toľko protihodnoty, koľko je treba pre uspokojenie všetkých jeho potrieb i potrieb ľudí k nemu patriacich, kým znovu nevyhotovil výrobok rovnakej práce. Takýto vzťah cien sa nemôže stanoviť úradne, ale musí vyplývať ako výsledok živého spolupôsobenia asociácií činných v sociálnom organizme.“

(Hlavní body sociální otázky, Baltazar 1993, str. 85, poznámka pod čiarou)

Táto hospodárska prabunka predpokladá nielen prekonanie individuálneho egoizmu, ale tiež prekonanie podnikového egoizmu. V súčasnosti sa poskytovateľ kapitálu teší z rastu dividend a cien akcií, keď stúpne dopyt po produkte. A zamestnanci by boli tí poslední, kto by odmietol zvýšenie platu, ak by sa ich len niekto pýtal. Človek si jednoducho vezme to, čo môže získať, nedbajúc na to, že to je na úkor príslušných spotrebiteľov a producentov z iných odvetví. Tu by jedného nenapadol Gerhard

Schroeder hovoriaci o mentalite koristenia^{*}. A predsa zdravý cenový pomer predpokladá, že tieto prebytky idú na rozšírenie produkčných kapacít. V tom sú obsiahnuté náklady na rekvalifikáciu, ktoré v súčasnosti bývajú s obľubou hodené na štát. To je solidarita v praxi, tam, kde to naozaj bolí.

„Aby neboli jednotlivým fabrikám platené rôzne protihodnoty na rovnakom mieste, mal by to kompenzovať hospodársky organizmus stojaci nad fabrikami, čo predpokladá, že sa fabriky navzájom podržia. Bude to tak, že cenové pomery nebudú ako doteraz vypočítané z cien surovín a pracovných miezd, ale zo vzájomných výrobných a konzumných pomerov tovarov, čo umožní, že bude môcť byť zachovaný aj dočasne neziskový podnik v prípade, že jeho tovary z akýchkoľvek dôvodov nesmú zmiznúť z trhu.“

(Rudolf Steiner, leto 1919, citované podľa Hans Kühn, Dreigliederungszeit, str. 304)

Človek sa nemusí čudovať, keď niektorí zástancovia nepodmieneného základného príjmu cieľ takého prebudovania ekonomiky považujú za nerealistický alebo ho úplne odmietajú. To bohužiaľ neplatí len pre otvorených odporcov sociálnej trojčlennosti ako je Michael Opielka. Mnoho sympatizantov sociálnej trojčlennosti radšej zamieňa Hlavný sociálny zákon a nepodmienený základný príjem, než by sa odvážili hovoriť na verejnosti o asociáciách a ich vytvorení v súčasnej ekonomike. Radšej nech ekonomika zostane po starom – a štát nech nás pred ňou chráni.

Pritom má prístup s prepojením hospodárskych asociácií oproti koncepcii nepodmieneného základného príjmu rozhodujúcu výhodu v tom, že môže byť začatý všade bez nutnosti čakať na demokratickú väčšinu. Ale možno to je práve to, čoho sa aktivisti za nepodmienený základný príjem obávajú najviac, totiž, aby sami prišli k činu.

Medze Hlavného sociálneho zákona

Rudolf Steiner je asi tým posledným kto by veril, že premenou ekonomiky by bolo všetko hotové. Vytvorenie solidárnej ekonomiky bolo preňho len jednou z troch úloh. Obe ďalšie úlohy nemajú s Hlavným sociálnym zákonom priamo nič do činenia, skôr so sociálnou trojčlennosťou ako celkom. Hlavný zákon je sociálny v užšom socialistickom zmysle slova, sociálna trojčlennosť v širšom, viac diferencovanom zmysle slova.

Sociálny v zmysle Hlavného *sociálneho* zákona znamená nezištný hospodársky život ako čiastkový aspekt celej spoločnosti. To tiež zodpovedá obvyklému používaniu v roku 1905, kedy *sociálne* často bolo to isté ako *hospodárske*. *Sociálny* v zmysle *sociálnej* trojčlennosti neznamena vždy to isté, keďže tu ide o celú spoločnosť. Tá zahŕňa popri hospodárskom živote aj život právny a duchovný. Podľa Rudolfa Steinera bude každý z nich svojím vlastným spôsobom sociálny, konkrétne právny život prostredníctvom rovnosti a duchovný život prostredníctvom individuálnej slobody. Ak Hlavný sociálny zákon ako hospodársky zákon neposkytuje nepodmienenosť základného príjmu, ako si stoja ostatné dve

* V nemčine „Mitnahmementalität“. Ide o prístup, ktorý sa dá vyjadriť ako „keď dávajú, ber“ alebo „urvi koľko môžeš, aj keď to nepotrebuješ“. Gerhard Schroeder tým poukazoval na rôzne zneužívanie služieb sociálneho štátu, keď sa na poberanie sociálnych dávok prihlasovali aj ľudia, ktorí ich vôbec nepotrebovali, ale vďaka nedokonalosti systému ich mohli dostávať.

oblasti spoločnosti – právny život a duchovný život – vzhľadom k nepodmienenému základnému príjmu?

Nepodmienený základný príjem ako necitlivosť

Odmietnutie nepodmienenému základnému príjmu pre všetkých Rudolfom Steinerom býva podporovateľmi nepodmienenému základnému príjmu často odbavené argumentom, že on by to dnes – keď produktivita tak veľmi narástla – videl inak. Lenže ľudia aj o sto rokov neskôr – napriek rastu produktivity – ešte stále majú city. A na tých tu záleží. Na citoch, ktoré sú zranené, ak sa niekto môže vyhnúť práci a ostatní pre neho musia pracovať. A to aj vtedy, ak by sa jednalo len o mizivú menšinu a prevádzka by šla aj bez nich.

Túto skutočnosť ľudských pocitov Rudolf Steiner podal tak, že na pracovný čas má byť chápaný ako otázka, ktorá musí byť rozhodovaná demokraticky. Antroposofia ako G. Werner zakrývajú tieto pocity a chcú ponechať na jednotlivca, koľko má pracovať. Pre Rudolfa Steinera je však jasné, že v otázke práce sa rôzne city musia navzájom obrusovať prostredníctvom demokracie a tým sa zabráni podvádzaniu. Racionalita vstupuje do pocitov prostredníctvom demokracie, prostredníctvom toho, čo je medziľudské pri hlasovaní. To platí u Rudolfa Steinera napriek predpokladu, že sociálna trojčlennosť by na druhej strane viedla k drastickej redukcii priemerného pracovného času. Tých pár hodín denného pracovného času, ktoré by zostali, budú spravodlivo rozdelené. Tu pokojne smie byť prehlasovaných tých niekoľko zduchovených antroposofov, ktorí to vidia ako poníženie svojej ľudskosti.

Demokraticky zvolený pracovný čas neznamená pracovnú povinnosť

Keď Rudolf Steiner v roku 1919 hovorí o demokratickom ustanovení pracovného času pred viac či menej marxistickými robotníkmi, je jasné, že to môže ľahko viesť k nedorozumeniam. Vtedy sa totiž ruskí socialisti pokúšali zaviesť pracovnú povinnosť. Rudolf Steiner sa teda musel od nich výslovne dištancovať a zdôrazniť, že taká povinnosť je nerealizovateľná, pokiaľ človek nechce ľudí zavrieť do tábora (do kasární). Je nemožné si predstaviť, čo všetko by si ľudia vymysleli, aby sa vyhli takejto povinnosti. Kto vyrástol vo Východnom bloku, ten by o tom vedel spievať tirády. Nuž teda, čo iné je demokratické ustanovenie pracovného času ako pracovná povinnosť?

Pre Rudolfa Steinera je zásadné to, že pracovný čas nie je určovaný príjmom dosiahnutým za časovú jednotku, ale naopak, príjem je určovaný demokraticky ustanoveným pracovným časom. Práca pre neho nie je žiadnym tovarom, ktorý je možné vyprodukovať v požadovaných množstvách, ale množstvo práce, ktoré je k dispozícii, musí byť výsledkom demokratického rozhodnutia vykonaného celou populáciou.

Aj sebesolidárnejšia ekonomika sociálnej trojčlennosti sa má podľa toho zariadiť. Kto potrebuje spolupracovníkov, musí hľadiť na to, aby v rámci demokraticky stanoveného pracovného času pre dané odvetvie mohol byť dosiahnutý postačujúci zárobok. Ak sa to nedá, musí zavrieť prevádzku – možbyť, že ostatné podniky priskočia a podržia ho. K tomu prirodzene nie sú viazané žiadnym zákonom. Zákon hovorí len to, že príjem musí byť dostatočný, aby žiadny človek nebol nútený pracovať viac, ako je

* V origináli einkasemieren.

demokraticky stanovený pracovný čas.

A ako to vyzerá, ak si spolupracovník svoj čas akurát odsedí a je lenivý niečím užitočným prispieť? Nemal by človek radšej ušetriť pracovný stôl a poslať ho domov s nepodmieneným základným príjmom?

„Keď bude určený druh, množstvo a čas práce v právnom organizme, môže sa jednať len o minimálnu a maximálnu pracovnú dobu, ktorá ponecháva dostatočný priestor pre slobodnú vôľu jednotlivcov. Úkolová práca by mala byť opustená, pretože púta ľudí ku stroju a znižuje kvalitu práce. Nadvýkon, ktorý bude mať jeden v porovnaní s druhým, bude prameniť z lepšie rozvinutých alebo primeranejších schopností, lebo prostredníctvom plnej protislužby – ktorou je napríklad vedúci továrenskej prevádzky povinný voči pracovníkom – bude popud k zvyšovaniu výkonu oveľa väčší, ako je to dnes, keď sa deje úplne nespravodlivé rozdeľovanie miezd.

Je to myslené tak, že typy práce manuálnych pracovníkov sa rozdelia do rôznych pozícií práve tak, ako sa dnes delia výkony úradníkov, teda schopný a usilovný pracovník na nejakej pozícii môže postúpiť na ďalšiu. V rámci jednej pozície budú však všetci platení rovnako. Lenivý človek nikdy nepostúpi z najnižšej pozície, ale musí, aj keď je tak lenivý, dostať ustanovenú náhradu, lebo dal ľudskej spoločnosti k dispozícii zákonom stanovený minimálny pracovný čas. Na podnietenie výkonu budú v budúcom hospodárskom živote použiteľné mnohé prostriedky, ktoré dnes nepôsobia, pretože vecný záujem o produkciu bude omnoho väčší ako v súčasnosti.

Peňažná náhrada za vykonanú prácu nemá byť považovaná za mzdu, ale za výsledok podnikania, a podľa rezervy z predchádzajúceho roka ju bude možné vypočítať pre budúci rok. V skutočnosti má teda pracovník podiel na vlastníctve továrne, v ktorej pracuje, ktorý prirodzene pri odchode zase stratí. Toto vlastníctvo nie je ustanovené kapitalisticky prostredníctvom nejakých akcií alebo papierov, ale jednoducho to je samozrejماً súčasť jeho vstupu, pretože je potom vypočítaný jeho zisk. Najslabšiemu pracovníkovi musí byť výnos z jeho minimálneho podielu vymeraný tak, že z neho môže žiť a to je v pravom zmysle jeho existenčný podiel.

(Rudolf Steiner, leto 1919, citované podľa Hans Kühn, Dreigliederungszeit, str. 304.)*

Žiadna skutočná povinnosť pracovať tu nie je – napriek odvolávaniu sa na minimálny pracovný čas. Či jednotlivec skutočne pracuje alebo nie, je len jeho vec. Možno nájde dôverčivého podporovateľa, ktorý ho bude považovať za génia a roky ho bude držať nad vodou. Duch sa smie nad demokraciu povyšovať dovedy, kým nepožiadá o hotovosť z pokladne.

Niektorých antroposofov tu napadla šikovná výhovorka. Radi zdôrazňujú, že ich nepodmienený základný príjem má byť zavedený prostredníctvom demokratického rozhodovania. Tým by predsa bola naplnená podmienka Rudolfa Steinera, aby bola pracovná doba demokraticky stanovená. Ale to sú dve rozdielne veci: keď je niečo demokraticky stanovené a keď niečo iné je demokraticky rozhodnuté, že niečo nebude demokraticky stanovené, ale bude ponechané na jednotlivca. Nepodmienený základný

* K dispozícii aj tu: http://www.sozialimpulse.de/fileadmin/sozialimpulse/pdf/Beduerfnislohn_oder_Leistungslohn.pdf

príjem ponecháva určovanie všetkého, čo súvisí s pracovným časom, na jednotlivca samotného. To je zrieknutím sa demokracie v oblasti, ktorá by mala patriť k jej základným úlohám.

Odčlenenie práce a príjmu

Ako v roku 1905 pri formulácii Hlavného sociálneho zákona, hovorí Rudolf Steiner aj v roku 1919 v súvislosti s demokratizáciou pracovného času o oddelení práce a príjmu. Smerovanie je však iné.

Pri Hlavnom sociálnom zákone v roku 1905 ide o vnútornú logiku hospodárstva. Ide pri tom o to, aby dôsledky vyplývajúce z deľby viedli k snahe o dosiahnutie takého druhu ekonomiky, kde sa bude skutočne pracovať pre druhého, namiesto pochybného nadobúdania príjmu bez ohľadu na potreby blížneho. Keď tu Rudolf Steiner hovorí o práci, vzťahuje to na prácu pre druhých – na ním vytýčený ideál. Slovo príjem je tu však použité v obvyklom zmysle. Príjem tiež znamená to, čo sa dnes nazýva zamestnanie (job), teda – viac či menej dobrovoľné – zneužitie našich blížnych ako samoobsluhy. Oddelenie práce a príjmu tu znamená rozhodnúť sa pre prácu a od druhého získať niečo, čo sa viac nebude nazývať príjmom v starom zmysle. Slovo živobytie by tu sa hodilo viac.

Keď Rudolf Steiner v roku 1919 znovu hovorí o oddelení práce a príjmu, teraz má na mysli prekonanie tovarového charakteru práce, odčlenenie ekonomického života od právneho života. To teraz môže robiť, pretože medzitým smel otvorene vystúpiť so sociálnou trojčlennosťou ako celostným konceptom. To, že by chcel prekonať egoizmus v ekonomike, sa tým nijako nemení. Hlavný sociálny zákon tým nie je spochybnený. Je ale umiestnený do kontextu sociálnej trojčlennosti, kde sa musí nachádzať nielen hospodársky život, ale aj právny život a duchovný život.

Oprávnenosť podmieneného základného príjmu

Čo zistí právny život, keď prostredníctvom sociálnej trojčlennosti pristupuje sám k sebe? Možno tam niekde nájsť zdôvodnenie nepodmieneného základného príjmu? Nejaký druh ľudského práva na príjem?

Vývody Rudolfa Steinera o maximálnom a minimálnom pracovnom čase sú podľa mnohých prehnanou požiadavkou. Ako môže niekto pri dnešnej vyčíňajúcej nezamestnanosti žiadať minimálny pracovný čas? Rudolfovi Steinerovi tu ale nejde o súčasnosť, lež o súvislosti v rámci sociálnej trojčlennosti. Nejde ani o nezamestnanosť, ani o plnú zamestnanosť, ale nanajvýš o niečo, čo sa dnes nazýva čiastočný pracovný úväzok, akurát že by z toho človek mohol vyžiť. Ale to si možno sotva predstaviť.

Jednoduchšie je to pre nás s požiadavkou na odstránenie detskej práce. A primerane tomu dnes sotva existuje demokracia, v ktorej by nebola detská práca zakázaná. Právo každého dieťaťa na vzdelanie je však predstaviteľné až vtedy, keď je na druhej strane postarané o jeho živobytie. Dieťa potrebuje základný príjem. Žiadny nepodmienený základný príjem, ale základný príjem, ktorý podlieha podmienke – totiž vekovej.

Rudolf Steiner mal správny cit pre životné situácie ako je detstvo, ktoré si bezpracný príjem vyžadujú. Tak to nazýva v roku 1919 vo svojom základnom spise k sociálnej trojčlennosti:

„Ako majú deti právo na výchovu, tak zostarnutým, invalidom, vdovám a chorým prináleží právo na živobytie, ku ktorému musí plynúť kapitálová základňa do obehu sociálneho organizmu podobným spôsobom, ako uvedený kapitálový príspevok na výchovu tých, ktorí nie sú schopní práce. Podstatné pri tom všetkom je, že stanovenie príjmu toho, kto nezarába, nebude vychádzať z hospodárskeho života, ale naopak, hospodársky život bude závislý na tom, čo v tomto vzťahu vyplýva z právneho vedomia. Tí, ktorí pracujú v hospodárskom organizme, budú mať z výkonu svojej práce o to menej, čím viac musí odplývať pre tých, ktorí nezarábajú. Ale toto menej budú niest' všetci účastníci sociálneho organizmu rovnomerne, ak tu zmienené dospejú sociálne impulzy k svojej realizácii. Právny štát, oddelený od hospodárskeho života, urobí to, čo je všeobecnou záležitosťou ľudstva – výchova a živobytie ľudí neschopných práce – tiež skutočne takou záležitosťou, pretože v oblasti právnej organizácie pôsobí to, do čoho môžu hovoriť všetci dospelí ľudia.“

(Hlavní body sociální otázky, Baltazar 1993, str. 83)

Kto nie je práve z tých podnikateľov, ktorí sa sťažujú na vysoké mzdové náklady, namiesto aby sa pýtali, či na svoje vysoké miesto skutočne dorástli, ten bude s týmto zoznamom bez problémov súhlasiť. Zoznam môže byť snáď rozšírený, tak napríklad o tehotné ženy a tých, čo vychovávajú deti. Len to vždy zostane pri podmienenom základnom príjme.

Kto sa snaží Rudolfa Steinera reinterpretovať tak, že nezamestnaných pripočíta k tým, ktorých Rudolf Steiner uvádza ako neschopných pracovať, len ukazuje, že sa zmieril so súčasnosťou a už viac nepozoruje, aký cynizmus je spojený s takým ponížením týchto ľudí.

To, čo vedie k nezamestnanosti, nie je žiadny prírodný zákon, ale súčasné pracovné a vlastnícke okolnosti, ktoré budú prekonané nie pomocou nepodmieneného základného príjmu, ale len prostredníctvom sociálnej trojčlennosti.

Všeobecné skrátenie pracovnej doby namiesto nezamestnanosti

Ako už bolo spomenuté, k sociálnej trojčlennosti patrí aj to, že podniky viac nebudú obchodovateľné, ale budú patriť tým, ktorí v nich sú aktívni – a len dovtedy, kým sú tam aktívni*. Akcionári – a ich dnešné predĺžené ruky, manažéri – sa tam nebudú nachádzať. Stratia svoje právo na bezprácný príjem. K tomu im už teraz jednoducho chýba demokratická legitimita.

Vedúci podnikov budú síce mať naďalej záujem o racionalizáciu práce a budú môcť pri nej – inak ako dnes – počítať aj s podporou svojich spolupracovníkov. To ale spočíva v tom, že sa pracovníci budú môcť spoliehať, že racionalizovaná bude len ich práca a nie oni sami ako pracujúci. O to sa postará skutočnosť, že by mohli kedykoľvek demokratickou cestou skrátiť všeobecný pracovný čas, ak by celkovej nevyhnutnej práce malo byť menej. Ich podiel na celkovej práci by tak zostal nezmenený.

Kým naše sociálne usporiadanie bude dovoľovať, aby boli ľudia racionalizovaní (prepúšťaní), bude to oprávnené vnímané ako bezcitné. Odstupné je najlepšie na to, aby sa nič nezmenilo – aj vo

* Vid' GA 332a [2], S.73-75, 2. vydanie, 1977, 25.10.1919

forme nepodmieneého základného príjmu pre všetkých. Samozrejme by podnikateľ ako Götz Werner bol rád, keby ľudia, ktorých on za posledných štyridsať rokov svojím podnikateľským duchom oslobodil od práce, mohli byť takto elegantne podchytení. Také jednoduché to ale nie je. Ľudia práve majú nielen potreby, ale sú aj bytosťou žijúcou spoločne s inými ľuďmi.

Nepodmieneý základný príjem ako nedostatok myslenia

Medzi podporovateľmi nepodmieneého základného príjmu, ktorí sa odvolávajú na Rudolfa Steinera, sú aj takí, ktorí si radšej ušetria všetky tie reči o Hlavnom sociálnom zákone a o nezištnosti oddelenia práce od príjmu. Sú aspoň natoľko úprimní, aby priznali, že im ide o ich osobnú slobodu. Nezaujíma ich vôbec to, čo sa skutočne myslí pod sociálnou trojčlennosťou, ale len ich vysnívané povolanie alebo ich vlastný duchovný vývoj. Ak sa niekto postará, aby oni mohli nasledovať seba, neviditeľná duchovná ruka sa postará o to, že to bude k dobru aj pre spoločnosť. Bude sa veľa rečniť okolo ohromného množstva schopností, kreativity, ktoré čakajú len na to, aby sa mohli slobodne rozvinúť. Čo tu zaznieva, to je len túžba po nepodmienej sebarealizácii.

Medzi týmito podporovateľmi nepodmieneého základného príjmu sú opäť takí, ktorí si nie sú neviditeľnou rukou takí istí. Pýtajú sa, či pracoviská alebo výchova dnes poskytuje dosť na to, aby dostatok ľudí pracovalo napriek zaisteniu prostredníctvom nepodmieneého základného príjmu. Angažujú sa nielen za nepodmieneý základný príjem, ale aj – navyše – za lepšiu budúcnosť práce prostredníctvom zmysluplného zamestnania alebo lepšej výchovy prostredníctvom väčšej pedagogickej slobody. Dve sú viac ako jedna.

Iní stúpenci základného príjmu tomu zase chcú dať šancu. Proste by sa to malo s nepodmieneým základným príjmom skúsiť. Veď by rýchlo vyšlo najavo, že chlapci by sa úplne spustili a nepoužili by to naskrz na nič užitočné. To by viedlo k liečivej kríze. Potom by konečne bolo vidno, že aj tu – a síce pri duchovnom živote – treba niečo zmeniť.

Okrem toho, že v Nemecku kríza nevedla vždy ku spásu, všetky tieto prístupy strácajú zo zreteľa skutočnosť, že práve kreativita sa najmenej znáša s nepodmieneým základným príjmom.

Umelec a jeho príjem

Zatiaľ sme sa zamerali na to, čo by sociálna trojčlennosť znamenala pre hospodársky a právny život. Nikde sa tam nenašiel argument pre nepodmieneosť základného príjmu. Príjem vždy závisí od jasne definovateľných podmienok. Ako to teda vyzerá pri duchovnom živote?

„A všetko, čo je potrebné pre udržiavanie duchovnej organizácie, budú jej zo slobodného porozumenia poskytovať jednotlivé osoby, ktoré sa podieľajú na sociálnom organizme. Táto duchovná organizácia bude mať svoj zdravý základ v individuálnej iniciatíve jednotlivcov schopných k duchovnej práci, ktorá sa uplatňuje v slobodnej konkurencii.“

(Hlavní body sociální otázky, Baltazar 1993, str. 82)

Stojí tam vyslovene všetko. Všetko, čo je potrebné pre zachovanie duchovnej organizácie. Nie je tam tiež žiadna zmienka o financovaní prostredníctvom štátu alebo prostredníctvom demokratickej väčšiny, ale prostredníctvom jednotlivcov. Tento typ financovania sa týka tak umelca, ako aj učiteľa.

„Na slobodnej duševnej potrebe musí spočívať nielen vytváranie, ale aj prijímanie tohto duchovného života. Učitelia, umelci a pod., ktorí sú vo svojom sociálnom postavení v bezprostrednej súvislosti so zákonodarstvom a správou, ktoré vyplývajú z duchovného života samotného a sú nesené jeho impulzmi, budú mať možnosť vyvíjať vnímavosť pre svoje výkony u ľudí, ktorí budú politickým, zo seba pôsobiacim štátom, chránení pred tým, aby boli donucovaní k práci, ale ktorí majú tiež právo na voľný čas, ktorý prebúda pochopenie pre duchovné hodnoty.“

(Hlavní body sociální otázky, Baltazar 1993, str. 53)

Štát teda môže prispieť svojim dielom k pochopeniu duchovného života. Avšak nie tým, že financuje duchovnú prácu alebo zabezpečuje úplne všetkých obyvateľov pomocou nepodmieneného základného príjmu, ale nepriamo. Môže sa totiž starať o to, aby podľa možnosti čo najviac ľudí malo dostatok voľného času, aby sa mohli rozvíjať tak, že ich duchovný produkt je niečoho hoden. To ale ešte neznamená, že to budú robiť. Budú to ale robiť o to menej, keď učiteľ, umelec atď. budú môcť zotrvať na svojej pozícii aj potom, keď už toho viac nie sú schopní.

Nepodmienený základný príjem pre všetkých je teóriou slabosti ducha. Umožní každému venovať sa aj naďalej výhradne duchovnej práci, hoci sa mu na to nedostáva vnútornej sily. Naproti tomu, kto v rámci sociálnej trojčlennosti nenachádza (viac) žiadne pochopenie pre svoju duchovnú prácu, musí aj naďalej prispievať a jednoducho prejsť do hospodárstva alebo do štátnej služby. To nemusí byť navždy. Práve naopak.

„Mám na mysli napríklad také školstvo v budúcnosti, že praktik, ktorý je vo fabrike, v podniku, bude obzvlášť vhodný ako učiteľ, a prípadne tiež, myslím si, že tento (učiteľ) bude prechádzať neustále (striedavo medzi školou a podnikom).“

(GA 337a [11], S. 052, 1. vydanie, 1999, 25.05.1919)

Duchovní pracovníci totiž potrebujú nielen pochopenie bližných pre svoje duchovné produkty, ale aj vlastné pochopenie pre hospodársky a právny život. A to patrí k tomu, čo odovzdávajú ďalej. Ak neuskutočnia duchovne tento presah, musia sa pustiť do svojej biografie a učiť sa od života.

Podnikateľ a jeho príjem

Pripusťme, že časy sú drsné. Duchovne pracujúci to majú stále ťažšie. Ale to záleží aj na nich. Spočíva to aj v tom, že mnohí z nich sa obzerajú za časmi, keď bolo možné pestovať duchovný život v Slonovinovej veži. Priaznivci nepodmieneného základného príjmu to síce nechcú ako starí Gréci, ktorí každú prácu považovali za obmedzenie ich plnej ľudskosti a namiesto toho využili podľudskosť mnohých

otrokov. Nie, teraz je to iné. Každý človek má mať možnosť byť starým Grékom a pracovať pre neho bude veľa strojov. Kvôli strojom nie je potrebné mať zlé svedomie!

Kvôli strojom sa človek snáď nemusí hanbiť. Ale len preto, že sa človek skutočne nezaujíma o to, komu tie stroje patria a z akého dôvodu. Spravovanie strojov, ako aj všetkých výrobných prostriedkov, patrí totiž k základným úlohám duchovného života súčasnosti. To znamená, že patrí k centrálnym požiadavkám sociálnej trojčlennosti, aby odmena za spravovanie týchto výrobných prostriedkov vyplývala výhradne zo slobodného pochopenia zo strany jednotlivých spolupracovníkov. Duchovný život, ktorý nedokáže priniesť podnikateľov, ktorí na túto úlohu dorástli, nemá v súčasnosti žiadne oprávnenie existovať a skôr alebo neskôr sa pominie.

Götzovi Wernerovi človek musí napriek celej jeho agitácii za nepodmienený základný príjem priznať jedno k dobru. Svoje podnikanie zbytočne nevyčáčkal a dokonca ho odkázal radšej nadácii, ako svojim deťom. Tým nechcel iba chrániť svoje podnikanie pred neschopnosťou svojich detí. Tak to ostatne robí veľa rodinných podnikov. Götz Werner išiel ďalej a odôvodnil to tým, že je pre jeho deti lepšie, keď sa musia samé osvedčiť v živote, namiesto lipnutia na infúzii jeho podnikania. Tu myslel konkrétne a tým poskytol svoj príspevok k pochopeniu sociálnej trojčlennosti. Ale keď sa díva na spoločnosť – namiesto na svoje podnikanie – myslí abstraktne a zamieňa si sociálnu trojčlennosť so štátnou infúziou.

Medzistupeň na ceste k sociálnej trojčlennosti?

Snažil som sa po celý čas objasniť rozdiel medzi nepodmieneným základným príjmom a sociálnou trojčlennosťou. Ale ako je to s otázkou, či nás nepodmienený základný príjem môže posunúť ďalej na ceste k sociálnej trojčlennosti, aj keď sa nesmie so sociálnou trojčlennosťou zamieňať?

Čo sa týka mňa, rozhodol som sa neklamať ani svojich blížnych a ani sám seba. Keď vezmem do úvahy dôsledky z môjho porovnania nepodmieneného základného príjmu a sociálnej trojčlennosti, prichádzam k záveru, že podnikateľ, ktorý vedie prácu stovky ľudí a svoj príjem robí závislým od uznania svojich schopností, prispieva k uskutočneniu sociálnej trojčlennosti viac, ako sto ľudí, ktorí sa považujú za umelcov a sú pripravení vďačiť za svoju umeleckú existenciu nepodmienenému základnému príjmu.

Sylvain Coiplet, 20. október 2012

Text je úvodom k súboru vybraných citátov Rudolfa Steinera k téme základného príjmu.

Preložil: Andrej Szolgay

Viac k téme základného príjmu a sociálnej trojčlennosti: <http://www.trojclennost.org/essays>.